

24.03x24.44	1/4	1 עמוד	מקור ראשון - מוספים מיוחדים	03/2022	81067935-9
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

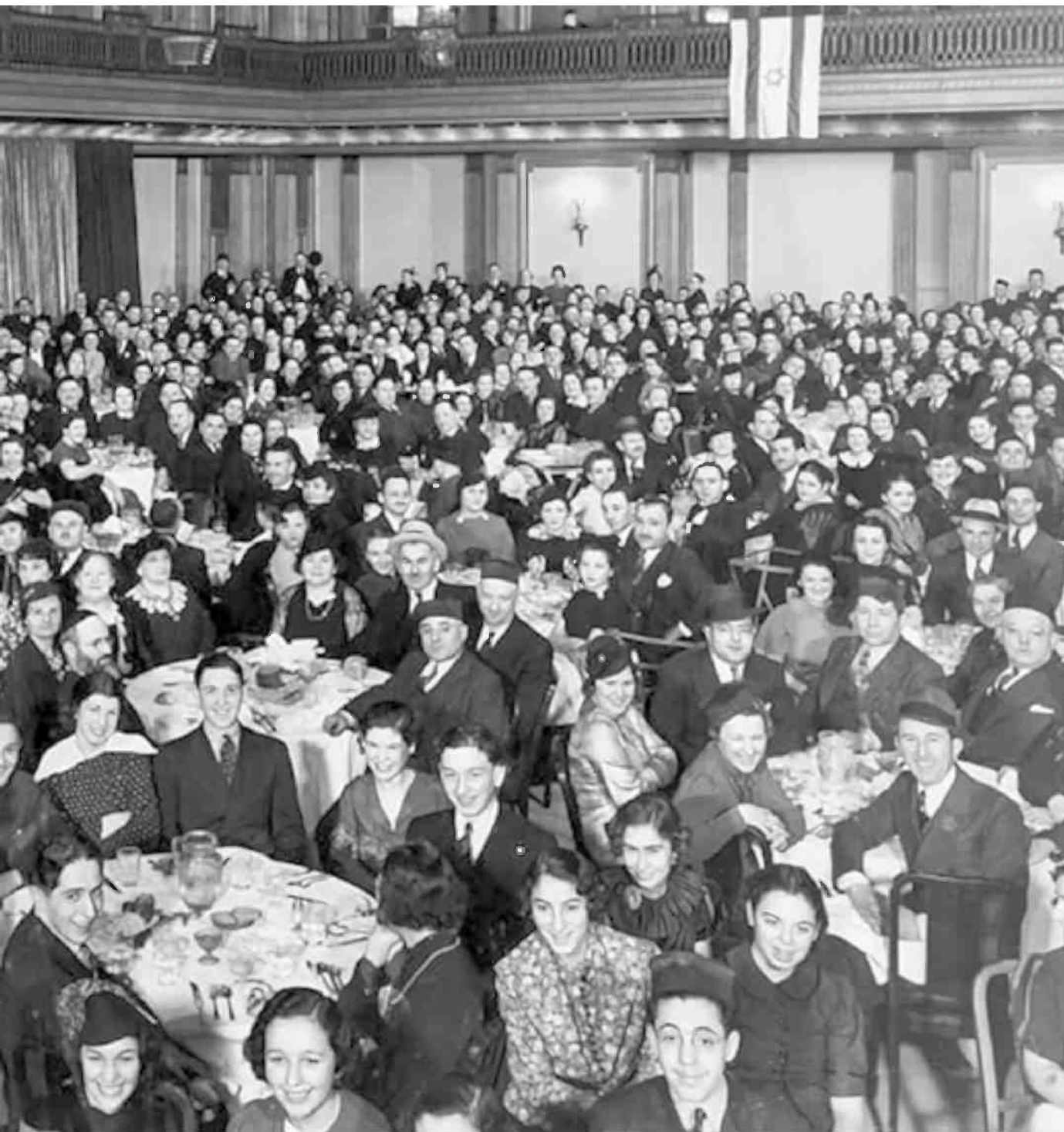

החיים מתחילים בגיל 120

המזרחי העולמית חוגגת עבר הווה ועתיד של ציונות דתית מתחדש

24.78x31.41	2/4	24	עמוד	מוספים מיוחדים	מקור ראשון -	03/2022	81067847-1
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790							

מזרחי - פורצי דרך בשותפות

הרב דורון פרץ

למרבח הפלא, פחות מ-50 שנים לאחר שהקים הרצל את התנועה הציונית המודרנית, הצליח העם היהודי להקים מדינה יהודית ריבונית. היה זה הישג יוצא דופן, ותוצאה של מחויבות ציונים מכל העולם לחזרה קולקטיבית של העם היהודי לארץ ישראל.

מלכתחילה עמדו היהודים הרתיים בפני דילמה: האם עליהם להיות חלק מתנועה שמובלת על ידי אנשים הדוגלים בערכים שלעתים קרובות מנוגדים ליהדות התורנית? האם התנועה הציונית החילונית יכולה להפוך למפעל רוחני וקדוש? למרות הספקנות וההתנגדות מצד דמויות אורתודוקסיות מובילות רבות, סברה קבוצת רבנים ממזרח אירופה, בראשות הרב יצחק יעקב ריינס, שאכן אפשר להפוך את הציונות לתנועה קודש. הם האמינו שגוף התנועה אינו יכול להתקיים ללא נשמה, ושהם יכולים ואף מוכרחים לשאוף לבנות גשרים - בין לאומי לדתי, בין פיזי לרוחני, בין יהודי לדמוקרטי. גורל הרדי יכול בהחלט להפוך לגורל רוחני.

הם האמינו שהדרך היחידה להשפיע היא מבפנים. וכך, בשנת 1899, הצטרף הרב ריינס רשמית להסתדרות הציונית העולמית והיה לציר בקונגרס הציוני העולמי. עמיתו הרבנים לא יכלו להתעלם מכך, שכן הרב ריינס הוכר כאחד מגדולי ישראל בדורו. הוא היה אב בית הדין של לידה ונודע בגאונותו האינטלקטואלית ובדמותו הארוקה. כן, כבר היו רבנים אחרים בקונגרס הציוני הראשון בשנת 1897, אבל הקומה והכריזמה של הרב ריינס הקנו לתנועה משיכה רתית גדולה יותר.

ביסודיות יוצאת דופן, הרב ריינס חקר את אישיותו של הרצל ואת הארגון שהקים במשך שנתיים ארוכות. כשהיה משוכנע שהרצל הוא מאור לעם היהודי ורוצה שהתנועה הציונית תהיה כוח מאחד, הוא תמך בה בכל מאורו, והתגלה כאחד המנהיגים הבולטים של התנועה.

שערוריית התרבות וייסוד מזרחי

אירועים בקונגרס הציוני החמישי בשנת 1901 שינו באופן בלתי הפיך את התנועה הציונית מבפנים, וחילקו את התנועה המאוחדת

משפיעים מתבפנים

תנועת המזרחי הוקמה כדי להיות היסוד היהודי־דתי בתנועה הציונית. ראשיה לא נרתעו גם כשפלגים אחרים בה הציגו גישות המחויבות לחילוניות, ועמלו בהתמדה להשפיע על דמותה היהודית של המדינה העתידית, אך תמיד מתוך שותפות

למפלגות ולסיעות. חסידים פילוסופיית הציונות התרבותית של אחד העם ביקשו להכניס ערכים תרבותיים חילוניים לשליחות התנועה. לשם כך הם הקימו מפלגה נפרדת, "הפרקציה הדמוקרטית", כדי לקדם את מטרותם. גם הרצל וגם הרב ריינס התנגדו בקול רם למהלך. כל עוד התמקדה הציונות במטרות חומריות ומעשיות כמו אקטיביזם פוליטי ותמיכה במפעל ההתיישבות, ניתן היה לאחד את כל הציונים. הם הבינו שאם התנועה תיכנס לסוגיות תרבותיות ודתיות, הרבר יוביל לפילוג. אף על פי כן, למרות התנגדותם,

24.51x30.35	3/4	25	עמוד	מקור ראשון - מוספים מיוחדים	03/2022	81067848-2
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790						

דינר של הפועל המזרחי
בשיקגו, 1936
צילום: המזרחי שיקגו

**משל ארבעת המינים
הנחה את הדרך.
משתתפי ועידת
היסוד של תנועת
המזרחי, וילנה 1902**
צילום: באדיבות האוסף
הלאומי לתצלומים על שם
משפחת פריצקר, הספרייה
הלאומית

בשנת 1893 התעוררו אתגרים, והארגון התפצל לשני מרכזים נפרדים אך עדיין קשורים – אחד באודסה, בנייהולם של היהודים החילונים יותר, ואחר בביאליסטוק, בראשות הרב מוהליבר. זה האחרון נקרא מרכז רוחני, או בקיצור מזרחי. לאחר עשור, בחרו הרב ריינס ועמיתיו, שדגלו באידיאולוגיה זוה, באותו שם עצמו.

שליחות של שותפות

דרך של שותפות ומחויבות לגורל קולקטיבי, שמקורה ברב מוהליבר והמשכה ברב ריינס, היא המניעה את המזרחי עד היום. זוהי מחויבות מקבילה ומשלימה לעם ישראל, לארץ ישראל ולתורת ישראל.

בכניסה של גישה פורצת דרך זו עומדת אמונה בלתי מעוררת בערכו הבלתי נתפס של העם היהודי בכללותו, ובנחיצות שיתוף הפעולה והשותפות עם קבוצות אחרות בתוך אומתנו. זוהי מחויבות אותנטית לאהבת אחינו היהודים, פיתוח אחווה ויחס של אחריות הדדית. ברגע שנוצרים קשרים משותפים עמוקים, אנחנו יכולים וחייבים לעשות את המאמץ לעצב גורל משותף. ערכי התורה שלנו הם תמצית קיומנו, נשמת הגוף הקולקטיבי שלנו, המרכז הרוחני שלנו. הארץ ומדינת ישראל הם חלק בלתי נפרד מהגורל שלנו. עם אמונה עמוקה ובלתי מעוררת במסע משותף שיש לטייל בו ביחד, נוכל להתגבר על כל אתגר, גדול ככל שיהיה. בדרך משותפת אפשר ליישב הברלים אידיאולוגיים שלכאורה בלתי ניתנים לתיקון.

הרב ריינס
/ צילום: מתוך ספר הציונות הדתית, הוצאת מוסד הרב קוק, 1977

במסירות וביצירתיות, עלינו למצוא דרך כלשהי לשמור על האותנטיות, על העצמאות ועל היושרה שלנו תוך כדי מחויבות למשימה הלאומית הקולקטיבית שלנו, זו הייתה שליחות המזרחי במשך 120 השנים הראשונות, וזו השליחות שאנו עדיין מחויבים לה היום. עד 120 הבא!

הסביר כי האופן שבו ארבעת המינים מוחזקים ומנופים מדגיש את נוסחת התורה להשגת אחרות יהודית. האתרוג אינו קשור לשלושת המינים האחרים, שכולם קשורים זה לזה. אנחנו מחזיקים את האתרוג ביד אחת וביד השנייה את הלולב, ההרס והערבה. ועדיין, כשלעצמו, האתרוג אינו משרת שום מטרה. כדי לקיים את מצוות ארבעת המינים, עלינו לסמוך את שתי ידינו יחד ולהניף את האתרוג יחד עם שלושת המינים האחרים. רק כאשר האתרוג מוחזק יחד עם שאר המינים, כיחידה אחת, מתקיימת המצווה.

כמו האתרוג, על היהודים הרתיים להישאר עצמאיים ונפרדים כדי לשמור על שלמות ערכי התורה. אבל עם זאת, אם איננו תלויים ומשולבים עם שאר העם היהודי, אין לנו ערך אינדיבידואלי. חלקנו חייב להיות קשור לחלקם של כל היהודים.

המזרחי של הרב מוהליבר

עמדת השותפות הייחודית של תנועת המזרחי בתוך התנועה הציונית העולמית התבססה על שביל רומה של שותפויות שנפרץ בעשורים המוקדמים יותר של התנועה. בין השנים 1882-1897, כ־15 השנים שלפני הקמתה הרשמית של התנועה הציונית, ייסדו יהודים מכל רחבי אירופה אחרות חובבי ציון, המוקדשות ליישוב ארץ ישראל ולתמיכה ביהודים היושבים בה. ב־1884, בוועידה בקטוביץ, חברו אחרות אלו יחד ליצירת תנועה ריכוזית בראשות משותפת של ד"ר ליאון פינסקר והרב שמואל מוהליבר. ד"ר פינסקר היה יהודי חילוני משכיל, ואילו הרב מוהליבר היה מגדולי הרבנים של מזרח אירופה וכיהן כרב ראשי ואב בית הדין בביאליסטוק. רבנים, מנהיגים ויהודים מכל הסוגים – חילונים, מסורתיים ורתיים – יצרו איחוד למען הטוב המשותף.

החליט הקונגרס לאחר הצבעה לכלול תרבות וחינוך חילוניים בתחום הפעילות של התנועה. הסיעה הרתית בתוך התנועה עמדה בפני דילמה כואבת. איך יכלו להישאר מחויבים לתנועה ציונית שהייתה מחויבת בפירוש לחילוניות?

חלקם אכן עזבו, ועזרו לבסוף לייסד את אגודת ישראל. עם זאת, הרב ריינס ורבים אחרים הסכימו שהם חייבים למצוא דרך להישאר בתנועה מבלי לפגוע בערכים ובאותנטיות הרתית שלהם. כדי להשיג זאת, הם יצרו סיעה מובהקת משלהם בתוך התנועה הציונית.

בחדש אדר (פברואר 1902) הקימו הרב ריינס ו־70 מעמיתיו את תנועת המזרחי – ראשי תיבות של "מרכז רוחני". משימתו הייתה להכריז את הציונות המודרנית עם השליחות הרוחנית עתיקת היומין של היהדות. תוך שנתיים נסקה המזרחי באופן מטאורי ל־120 סניפים חדשים ברחבי אירופה, ומהפכת הציונית הרתית החלה.

פרדיגמה לאחדות יהודית - ארבעת המינים

כמו קבוצות ופדרציות אחרות בתנועה הציונית, המזרחי הייתה עצמאית אך מעורבת באופן אינטגרלי בתנועה הציונית הרחבה יותר. הרב ריינס נשאל על ההיגיון הרעיוני וההלכתי של מסגרת כזו. איך הם יכולים להיות עצמאיים ותלויים בו זמנית?

הרב ריינס הגיב בתובנה יוצאת דופן. את מצוות ארבעת המינים מבינים כמייצגת באופן סמלי אחרות בין סוגים שונים של יהודים: בעוד שלאחרונה יש גם טעם משוכח וגם ארומה נעימה, המייצגים יהודים המחויבים לתורה ולמעשים טובים, למינים האחרים יש רק אחת מהתכונות הללו או אף אחת מהן. הרב ריינס

משתתפי כינוס של קבוצות "חובבי ציון" בקטוביץ ב-1884 התכנסו כדי לתת מענה לצורך של מדינה יהודית. במרכז השורה הראשונה יושבים הרב שמואל מוהליבר וד"ר ליאון פינסקר / צילום: ויקימדיה

24.86x27.83	4/4	26 עמוד	מקור ראשון - מוספים מיוחדים	03/2022	81067849-3
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

המזרחי: לא רק פוליטיקה

אלחנן שפייר

תפקיד חשוב בציבוריות היהודית לפני ואחרי קום המדינה. צילום קבוצתי של סגל ותלמידי בית הספר היסודי העברי יבנה בבנדין, פולין, 1936 צילום: מוזיאון הזיכרון לשואה של ארצות הברית, באדיבות משה שפס ובת-שבע שפס אדמוני

בכארה"ב, היו רבנים אורתודוקסים רבים מאוד מעורבים בתנועת המזרחי כבר בשנותיה הראשונות. בד בבד, הקימה המזרחי את הקולג' הראשון לחינוך מורים יהודים דתיים, שלימים הפך לחלק משיבה יוניברסיטי (YU). מקימי המזרחי היו מעורבים גם בהקמת רבות מהישיבות התיכוניות באמריקה, כמו ישיבת "תורה ודעת" הוותיקה בניו-יורק, שנקראה על שם ישיבתו של הרב ריינס בליטא.

גם לאחר הקמת המדינה פעלה תנועת המזרחי בתפוצות. בדרום אפריקה, למשל, היא הקימה את בית הספר הממלכתי-דתי הראשון במדינה בשנות החמישים.

מהתפוצות לישראל

אחד התפקידים המרכזיים ביותר של תנועת המזרחי בארץ הקודש היה הקמת מערכת חינוך ממלכתית. כאשר הוקמה המדינה ב-1948, למדו אלפי תלמידים במוסדות של המזרחי וכ-20 אחוז מכלל בתי הספר בישראל היו בפיקוח התנועה. אחרי העברת חוק חינוך חובה בשנת 1949, הפכה מערכת החינוך של המזרחי למערך החינוך הממלכתי-דתי (חמ"ד).

פעילותה של המזרחי לא נעצרה בשכבות הגיל הצעירות. התנועה הייתה מעורבת מאוד בהקמת ישיבות ההסדר הראשונות במדינת ישראל, ולאחר שהוקמו היה לה תפקיד חשוב במימון הלימודים בהן. בין השאר, היה למזרחי תפקיד מרכזי בהקמת כרם ביבנה, ישיבת ההסדר הראשונה. מאז אספה התנועה מיליוני דולרים בשנה בתרומות לתמיכה כלכלית בישיבות ובמלגות לתלמידיהן.

ומישיבה גבוהה להשכלה גבוהה, הסניף האמריקני של המזרחי הוא האחראי להקמת אוניברסיטת בראילן. אפילו שמה של האוניברסיטה קשור לתנועה: היא נקראה על שם הרב מאיר בראילן, שהיה מבכירי המזרחי.

הצביון היהודי

בשנים המוקדמות של הקונגרס הציוני, כאשר אורתודוקסים רבים סירבו לשתף איתו פעולה בשל הדמויות והארגונים המשכילים והאנטיסטיים שהכיל, נאבקה תנועת המזרחי לשמור על צביון יהודי בתנועה הציונית, ובכך גם במדינת ישראל העתידית. המזרחי

מחשבה הישראלית המודרנית, תנועת המזרחי זכורה בעיקר בקונטציה פוליטית - מימיה הראשונים בקונגרס הציוני ועד שהפכה לחלק מתנועת המפד"ל, ובהמשך הבית היהודי, בכנסת ישראל. אך השפעתה של המזרחי הייתה ועודנה מוגשת לא רק בפוליטיקה אלא בשלל תחומים בחברה הישראלית ובתפוצות - בחינוך, בחברה ועוד.

חינוך התפוצות

תנועת המזרחי הוקמה בשנת 1902, כמעט יובל לפני ההכרזה הדרמטית על הקמת מדינת ישראל. ממזרח אירופה התפשטה התנועה במהירות בין יהודים במדינות רבות ומגוונות בעולם. אחד התחומים בהם היא בלטה במיוחד באותן שנים מוקדמות היה הארגון הקהילתי והחינוכי בתפוצות. בשנת 1924 הקימה תנועת המזרחי בפולין - בה חיה הקהילה היהודית הגדולה ביותר בשנים שלפני המלחמה - את מערכת החינוך "יבנה", שהייתה אחראית על כ-35 אלף תלמידים.

רשת יבנה ניהלה בתי ספר לכל הגילאים, ובכל זאת בולטים שניים ממוסדותיה לתלמידים מבוגרים. בית הספר לרבנים "תחכמוני" בורשה נחשב למוסד הדגל של מערכת החינוך כולה. למרות שהרב יצחק ניסנבאום, המנהיג הרבני של המזרחי בפולין, ראה אותו בעיני רוחו כשיבת עילית, מנהיגים קהילתיים של המזרחי כמו השל פרבשטיין הובילו בסופו של דבר את תחכמוני לכיוון אחר, ועיצבו אותו כבית מדרש לרבנים שכלל גם תוכנית לימודים כללית חזקה. בית המדרש נתפס כהמשך של ישיבתו של הרב יצחק יעקב ריינס בעיר לידה, והוא גדל באופן ניכר בשני העשורים הראשונים לקיומו. במהלך שנות העשרים של המאה ה-20, עמד הרב משה סולובייצ'יק, בנו של הגר"ח סולובייצ'יק ואביו של הגר"ד, בראש המחלקה לרבנות. בראש המחלקה ללימודים כלליים עמד ההיסטוריון היהודי הפולני הנודע פרופסור מאיר בלבן. בעוד הרב סולובייצ'יק העביר את שיעורי התלמוד שלו בידיש, פרופסור בלבן הרצה בפולנית ורוב שאר השיעורים נלמדו בעברית. לא רק באירופה, אלא גם מעבר לים,

הייתה קול דתי קטן וכמעט יחיד בארגון חילוני גדול ושופע דעות, ובכל זאת ניהלה מאבקים מוצלחים רבים במסגרת זו.

אחד המפורסמים והחשובים שבהם היה הדרישה שיום המנוחה הרשמי של המדינה היהודית העתידית יהיה שבת - ולא יום ראשון, כפי שנהג רוב העולם. הקמפיין כלל לא עסק בתוכנה של השבת, בפעילות התחבורה ציבורית בה, בפתיחת בתי עסק ובשאלות אחרות שמטרידות כיום את הציבור הישראלי, אלא רק בעצם השינוי של יום המנוחה הרשמי מיום ראשון לשבת, כך שיתאים לתורה, להלכה ולמסורת היהודית. ואכן, המאבק הצליח והשבת הוגדרה כיום המנוחה הרשמי בשנת 1935.

כלכלה

בשנים שלפני קום המדינה בארץ ישראל, היו מוסדות וארגונים קשורים קשר הדוק למפלגות פוליטיות - וזה היה נכון גם לבנקים. לכן, בשנת 1923, הקימה תנועת המזרחי העולמית את בנק המזרחי (בנק מזרחי-טפחות כיום, לאחר מיזוג עסקי), כדי שיהיה הזרוע הפיננסית של הארגון, האחראי על כספי סיוע ויממן את החברים והמוסדות שהיו תחת הסדרות המזרחי.

אך הבנק לא שימש את המזרחי בלבד, אלא הוקם כדי להיות בנק לכל היישוב היהודי בארץ ישראל. ואכן, שנתיים לאחר שהוקם והחל לפעול לטובת המזרחי, נפתח הבנק לקהל הרחב. כמו יוזמות ופעלים אחרים של המזרחי, הוא ממשיך לשחק תפקיד חשוב בציבוריות הישראלית עד היום.